

Оля ГНАТЮК

ЮРІЙ КАГАНОВ,
ОПОЗИЦІЙНИЙ ВИКЛИК: УКРАЇНА І
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНА ЄВРОПА
1980-их – 1991 років.
Запоріжжя: «Просвіта», 2009.

Монографія запорізького історика задумана як порівняльне дослідження українського опозиційного та антикомуністичного руху з центрально-східноєвропейськими аналогами, передовсім польськими та чеськими. Могло б здаватися, що на цю тему, особливо у двадцятиріччя оксамитової революції написано достатньо багато. Проте саме порівняльних студій на українському матеріалі (а що вже й казати про російський) практично не з'являлося, якщо не рахувати блискучої, «по свіжих слідах» написаної книжки Педріка Кенні «Карнавал революції» (український переклад з'явився 2006 року) та, значно меншою мірою дотичної до цієї теми книжки Галини Зеленько «Навздогінна модернізація: досвід Польщі та України». Щоправда, опубліковано українські дослідження присвячені трансформаційним процесам в окремих країнах Центральної Європи (зокрема, у Польщі, Чехословаччині, Румунії, Болгарії), проте вони зосереджені на національних особливостях рухів у цих країнах, подібно як і дослідження перебудови та опозиційного руху в Україні.

Юрій Каган представив різні прояви опозиційного руху в країнах Центрально-Східної Європи – від гельсінського руху на захист прав людини, через рух зелених до робітничого профспілкового руху. Не обминув увагою і молодіжного та просвітянського рухів. Пишучи про релігійні рухи за оновлення церкви, автор особливу увагу присвячує з одного боку рухові за відновлення Української Греко-католицької

Церкви, з другого – ролі Церкви та харизматичної постаті Папи Римського Івана Павла II для зміцнення польського опозиційного руху.

Пошуки європейського контексту для української незалежності заслуговують на увагу українського читача, який звик до трактування вітчизняної історії як чогось унікального і виняткового. Варто відзначити також присутність у книжці локального, запорізького контексту: рух за збереження Хортиці як символічного місця в українській історії у 1987-1989 рр. та екологічні акції у промисловій зоні Запоріжжя, яке й по сьогодні задишається одним з найбільш забруднених міст України.

Безумовно, важко не погодитися з автором, що український опозиційний рух у різних його вимірах був незрівнянно слабшим, ніж у найбільших країнах Центрально-Східної Європи і не привів внаслідок перетворень 1989-1991 рр. опозиції до влади. Проте саме типологічна схожість рухів уможливила пізнішу співпрацю на різних рівнях (не тільки державному), оскільки партнерами стали лідери та діячі цих рухів.